

Globális beruházási jelentés 1998: irányzatok és meghatározó tényezők

World Investment Report 1998: Trends and Determinants, United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), New York és Genf, 1998. 428 oldal

Az Egyesült Nemzetek Szövetsége Kereskedelmi és Fejlesztési Szervezete 1998-ban is megjelentette szokásos évi jelentését. A jelentés hosszabb lett a szokásos ENSZ-jelentéseknél, s ez nem véletlen. Az UNCTAD szakértői meggyőzték a szerkesztőket: az 1997–1998-ban tapasztalt a világgazdasági válságot követően érdemes és szükséges a nemzetközi beruházási irányzatokat és meghatározó tényezőket behatóan elemezni.

Közvetlen külföldi tőkebefektetés – új rekordok. 1997-ben a jelentés szerint újabb rekord született. A közvetlen külföldi tőkebefektetések volumene elérte a 400 milliárd dollárt.¹ 1998-ra további emelkedést várnak, mintegy 10 százalékos nominális növekedés mellett.

A jelentésben szereplő adatok szerint 1997-ben a transznacionális vállalatok forgalma, külföldön előállított hozzáadott értéke és a birtokukban lévő eszközök nagysága rekordmagasságokba emelkedett. A *közvetlen külföldi tőkebefektetések* dinamizálódása motorja és terméke a globalizációs folyamatoknak.

A részletes és árnyalt elemzés kimutatja, hogy módosul a globális üzleti világ játéktere. A közvetlen külföldi tőkebefektetések gyorsuló bővülése mögött egyre inkább a határon átnyúló összeolvadások és felvásárlások figyelhetők meg. Érdemes felfigyelni a jelentésnek arra a megállapítására, hogy a transznacionális vállalatok fokozódó mértékben vonulnak ki a nem alapvetően fontos tevékenységekből, s ezeket kihelyezik más régiókba, országokba. Ezzel egyidejűleg stratégiai erejüket a számukra lényeges és fontos tevékenységekre összpontosítják, hogy itt felvásárlásokkal és összeolvadásokkal megtartsák, növeljék versenyelőnyüket. 1997-ben 236 milliárd dollár értékben zajlott le ilyen összeolvadás és felvásárlás, ami a teljes közvetlen külföldi tőkebefektetések éves volumenének 58 százalékát tette ki. 1996-ban a hasonló mutató még 50 százalék alatt volt. Ötvennyolc olyan tranzakció volt, amely esetében az ügylet nagysága meghaladta az 1 milliárd dollárt, s mögötte a fejlett országok nagyvállalatai lehettek fel.

Jelentős hatása van a világ számos részén kiterjedő privatizációnak is. A világ 100 legnagyobb transznacionális vállalatának forgalma ma már 2000 milliárd dollár, és a külföldi alkalmazottak száma mintegy 6 millió fő.

A regionális eloszlást tekintve is érdekes változásokat figyelhetünk meg. Az ázsiai pénzügyi válság miatt a térségbe és a csendes-óceáni országokba áramló közvetlen külföldi tőkebefektetések jelentősen csökkentek. 1985 óta nem fordult elő, hogy még a Kínai Népköztársaságba is kevesebb tőke érkezik, noha Kínában a külföldi tőke volume hat éven át szakadatlanul emelkedett (1997-ben 45 milliárd dollár).² Tény viszont, hogy a jelentős leértékeléseknek köszönhetően a térségben erőteljesen csökkentek az új vállalkozások, illetve vállalkozás bővítések költségei.

¹ Érdemes figyelembe venni, hogy a statisztikai adatok 1990-ben ennek éppen felét, 1980-ban egyhatodát mutatták.

² Ez megközelítőleg a teljes, fejlődő világba irányuló közvetlen külföldi tőkebefektetések egyharmadát jelentette.

Új irányzatok a tőkeberuházásokban. A globalizációt meghatározó tényezők hatására a közvetlen külföldi tőkebefektetések módszerei, eszközei is változnak. A technikai modernizáció és az újítások szerepe egyre fontosabb a versenyképesség megszerzése, illetve megtartása szempontjából.³ A liberalizáció és privatizáció továbbra is lényeges motívum, de a technikai fejlődés szerepe egyre fontosabb a cégek versenyhelyzetének fokozásában.

Változnak a közvetlen külföldi tőkebefektetések lokalizációs szempontjai is. A kivitelezésben továbbra is lényegesek a természeti erőforrások, a piaci növekedés és kilátások, a támogatások nagysága, valamint a munkaerő-piaci lehetőségek alakulása. Egyre nyilvánvalóbb azonban az is, hogy a helyi tényezőkben előretörnek az úgynevezett *teremtett eszközök*, olyan tényezők, amelyeket a magasan képzett munkaerő állít elő technikai és technológiai ismeretei nyomán, csaknem függetlenül a korábbi, hagyományos beruházási tényezőktől.

A jelentés egyértelműen fogalmaz: az ilyen *teremtett eszközök* nagyságának növekedése a liberalizálódó és globalizálódó világ gazdaságban a közvetlen külföldi tőkebefektetések legfontosabb lokalizációs meghatározó tényezője. Ezzel azt is mondja, hogy a korábbi, adott növekedési tényezőkhöz való kötöttség lazul, gazdaságpolitikai eszközökkel új és dinamikus növekedést biztosító *teremtett tényezők* alakíthatók ki. Világosnak tűnik, hogy ezzel a transznacionális vállalatok versenye is lényegesen javul, az erőviszonyok változása nem a hagyományos növekedési tényezők szerint alakul.

Érdekes és figyelemre méltó az a megállapítás is, hogy a transznacionális vállalatok határokon átnyúló, vállalatközi egyezményei, megállapodásainak nagysága és jelentősége is nőtt a vállalati stratégiában és taktikában.⁴ E megállapodások többsége is a technikai, technológiai kérdésekre koncentrál, így próbálva meg- és elnyerni egy másik ország szellemi, műszaki vívmányait.

Külföldi tőkeberuházások Közép- és Kelet-Európában. 1997-ben a közvetlen külföldi tőkebefektetések éves volumene 40 százalékkal emelkedett térségünkben, s elérte a 19 milliárdos nagyságot. Ennek mintegy egyharmada az Orosz Köztársaságba jutott, ahol a közvetlen külföldi tőkebefektetések állománya drámaian nőtt: 6,2 milliárd dollár értékre ugrott. A külföldi beruházások zöme természeti erőforrások kiaknázásába és infrastrukturális fejlesztésbe áramlott. A növekedés ellenére látható, hogy mennyire kevés ez az ország lehetőségeihez és nála lényegesen kisebb de az átalakulás gyötrelmes folyamatában jobb és tartósabb eredményeket elérő országokhoz képest.

Oroszországon kívül a „trojka” – Csehország, Lengyelország és Magyarország – aránya a legjelentősebb, együttes arányuk meghaladja a 45 százalékot a régióba érkező közvetlen külföldi tőkebefektetések volumenében. Románia, Ukrajna, Bulgária és Lettország követte őket, arányuk mintegy 15 százalékra emelkedett.

Az 1997-es – eléggé elnagyolt – elemzés után a tavalyi jelentés egyértelműen kiemeli az átalakulásban jelentős érdemeket szerzett országok közvetlen külföldi tőkebefektetések terén szerzett tapasztalatait és jövőbeli lehetőségeit. Csehország, Észtország, Lengyelország, Magyarország és Szlovénia tőkevonzási képessége éppen azért tartós és színtetretlen, mert az átalakulás folyamata is az. A jelentés is úgy látja, hogy ezek az országok továbbra is inkább számíthatnak a külföldi tőkére, mint az átalakulásban lemaradó társaik. Ezzel kapcsolatban egy sor érdekes összefüggésre is rámutat: a közvetlen külföldi tőkebefektetések számára viszonylag vonzóbb országok esélyei is jobbak, hogy a gazdasági recesszió úrrá legyenek. Fontos megállapítás az is, hogy a közvetlen külföldi

³ A jelentés részletesen dokumentálja, hogy a transznacionális vállalatokkal kapcsolatos technikáért adott, illetve kapott jogdíjösszegek, licencjárdékok, szerzői jogok volumene két számjeggyel bővül.

⁴ Az 1980-as évek eleje óta, amióta egyáltalán figyelik az ilyen egyezményeket, több mint nyolcezer ilyen megállapodás született. Az 1990-as években évente mintegy hatszáz ilyen egyezményt jegyeztek be.

di tőkebefektetésekért most harcba induló átalakuló országok nem a már e téren sikeres átalakuló országok elől hódítják el a tőkét. Itt főként a másutt még nem kiteljesedett privatizációban rejlenek nagy lehetőségek. Harmadik következtetés: az Európai Unióhoz első körben csatlakozó országok még vonzóbbá válhatnak a közvetlen külföldi tőkebefektetések számára, mivel gazdaságirányításuk és szabályozásuk hasonul a nyugat-európai országokéhoz. Mindezek ellenére a térség aránya a világ közvetlen külföldi tőkebefektetés-állományában még mindig alacsony, 1,8 százalék!

Az ázsiai pénzügyi válság térségbeli hatásával egyértelmű összefüggésben a közvetlen külföldi tőkebefektetések révén kiszivattyúzott jövedelmek nagysága 1997-ben az 1996. évinek háromszorosára (!) emelkedett. Tény azonban, hogy ez még mindig nem veszélyesen magas szint, hisz a kivonás nagysága 3,4 milliárd dollár volt. Ebből az Orosz Föderációt magát mintegy 2 milliárd dollár illette. Lehetséges, hogy ennek egy része a bizonytalan belgazdasági helyzet okozta külgazdasági biztonság keresésére vezethető vissza. Nagyságrendben kisebb, de jelentős volt a kivonás Magyarországból, Horvátországból és Esztországból.

Érdemes figyelni a jelentés azon következtetésére, hogy a térségbeli közvetlen külföldi tőkebefektetéseknek az a része, amely az olcsó munkaerőre alapult, egyre inkább a múlté, elhagyják ezeket az országokat. A bér munkára alapozott befektetések technikai igénytelenségükkel sem igazán vonzóak a fogadó országok számára. Annál inkább lényeges, hogy a viszonylag magas képzettségű szakértőgárda versenyelőnyt teremtő képessége tegye fontossá a térséget a közvetlen külföldi tőkebefektetések számára.

Blahó András